

Frankofon Cezayir Edebiyatında Bir Tarihsel Roman Örneği: *Dounia*

DR. AYŞE TOMAT YILMAZ*

Öz

Frankofon Cezayir Edebiyatı'nın dikkat çeken kadın yazarları arasında yer alan Fatima Bakhâi, yapıtlarında genellikle Cezayir tarihinin belirli bir dönemini kaleme alır. 1995 yılında yayımladığı *Dounia* adlı romanında da 1829-1833 yılları arasında Cezayir'de gerçekleşen tarihsel olayları süredizinsel olarak öyküler. *Dounia* adındaki Cezayirli bir kızın yaşamına koşut olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun Cezayir'de egemen olduğu dönemin sonlarını, Fransız sömürgecilerin bölgeyi ele geçirme girişimlerini ve bununla birlikte ülkede ortaya çıkan Fransızlar ve Cezayirliiler arasındaki çekişmeleri betimler. Gerek tarihsel gerekse kurmaca kişileri aracılığıyla Cezayir'deki tarihi ve toplumsal olayları anlatır. Kısacası, bir yandan ülkesinde yaşanan tarihsel değişimleri öykülerken diğer yandan da *Dounia*'nın, ailesinin ve Cezayir halkının gündelik yaşamlarını, gelenek ve göreneklerini aktarır. Böylelikle, Bakhâi yalın bir biçimle kaleme aldığı söz konusu yapıtı aracılığıyla okurlarını Cezayir tarihi içerisinde yolculuğa çıkarır. Nitekim, tarihsel ve toplumsal gerçeklikleri konu edinen bu romanın tarihsel roman türünün birçok niteliğini barındırdığı açıktır. Bu bağlamda, söz konusu çalışma, Fatima Bakhâi'nin gerçeklik ile kurmacayı başarılı bir biçimde harmanladığı *Dounia* adlı romanını Georges Lukacs'ın *Tarihsel Roman*'ı bağlamında çözümlemeyi amaçlar.

Anahtar sözcükler: Frankofon Cezayir Edebiyatı, Tarihsel Roman, Fatima Bakhâi, *Dounia*, Georges Lukacs.

AN EXAMPLE OF HISTORICAL NOVEL IN FRANCOPHONE ALGERIAN LITERATURE: *DOUNIA*

Abstract

Fatima Bakhâi, one of the prominent female writers of Francophone Algerian literature, usually writes a certain period of Algerian history in her works. She also tells the historical events that took place in Algeria between 1829-1833 in her novel entitled *Dounia*, published in 1995. She describes the end of the period of Ottoman Empire rule in Algeria, the attempts of the French colonists to capture the region and the conflicts between the French and Algerians that arose in the country in parallel with the life of an Algerian girl named *Dounia*. She narrates the historical and social events in Algeria through both historical and fictional characters. In short, she, on the one hand, tells the historical changes in her country. On the other hand, she describes the daily lives, traditions and customs of *Dounia*, her family and Algerian people. Thus, Bakhâi takes his readers on a journey through the history of Algeria through the work in question, which she wrote in a simple style. Indeed, it is clear that this novel, which deals with historical and social realities, contains many characteristics of the historical novel. In this context, this study aims to investigate Fatima Bakhâi's novel titled *Dounia*, in which she successfully blends reality and fiction, in the context of Georges Lukacs's Historical Novel.

Keywords: Francophone Algerian Literature, Historical Novel, Fatima Bakhâi, *Dounia*, Georges Lukacs.

“Eskinin ve yeninin, geleneğin ve modernin, doğunun ve batının, şimdinin ve geçmişin, yönetenlerin ve yönetilenlerin çatışmaları içinde kendini, kimliğini, özünü bulmaya çalışan bir toplum geleceğini de bu minvalde kurgulamaya ve kurmaya gayret eder; kendi yolunu arar.”

Gürsel AYTAÇ

Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler

GİRİŞ

Genellikle birbirlerinden tamamen farklı çalışma alanları olarak görülmelerine karşın, edebiyat ve tarih arasında yakın bir ilişkinin varlığı yadsınamaz. Başka bir deyişle, kimi zaman tarihin edebiyatı ve yazıncıları beslediği, kimi zaman da edebiyatın tarihe ve tarihçilere ışık tuttuğu kuşkusuzdur. Çünkü herhangi bir kurmaca yazarı yaratma sürecinde çoğunlukla tarihçilerin gereçlerine yönelir ve tarihsel olayları yaratmanın kurgusuna yerleştirir. Öte yandan, belirli bir dönem üzerine araştırma yapan bir tarihçi ise söz konusu dönemin yazın yapıtlarını da irdeler. Bu durum kimi yazın yapıtlarının kaleme alındığı dönemin tarihsel, toplumsal ve siyasal izlerini taşımasından kaynaklanır. Nitekim, edebiyat ve tarihi birbirinden ayırmak neredeyse olanaksızdır.

Edebiyat ve tarih arasında iç içe giren bu ilişkiye verilebilecek en güzel örneklerden biri tarihsel romandır. Günümüz yazın dünyasının önde gelen türleri arasında yer alan “tarihî roman (...) tartışmaların hep odağında yer almasına rağmen herkesin kabul edeceği/ettiği bir tanıma ulaşamamıştır. Öyle ki, bu tür romanlar, ‘tarihî roman’, ‘tarihten söz açan roman’, ‘tarihe dayanmış roman’, ‘tarih romanı’, ‘tarihsel roman’ gibi terimlerle adlandırılmaya” çalışılır (Doğan, 2000, s. 142). Bu çalışmada, söz konusu türe değinilirken ‘tarihsel roman’ terimi kullanılacaktır.

Georges Lukacs’ın XIX. yüzyılın başında (Lukacs, 2008, s. 21) ortaya çıktığını ileri sürdüğü tarihsel roman, herhangi bir tarihsel dönemi ya da tarihsel kişiliği konu edinen roman türüdür. Genellikle, “konusunu tarihî şahsiyetlerden ya da olaylardan alan, tarih gerçekliğini, düzmece (fiktiv) olayların yaratılmasında kullanan roman çeşidi” (Aytaç, 2019, s. 210) olarak tanımlanan tarihsel roman “temelleri maziye dayanan, yani başlangıcı ve sonucu geçmiş zaman içinde gerçekleşmiş olan hadiselerin, devirlerin ve bu devirde yaşamış kahramanların hayat hikâyelerinin edebî ölçüler içerisinde yeniden inşa edilmesidir” (Eraydın Argunşah, 1990, s. 7).

Tarihsel romanın tarihsel gerçekliklere dayandığı ve bununla birlikte romanda aktarılan tarihi olaylar ile tarihsel gerçeklikler arasında bir tutarlılığın bulunması gerekliliği açıktır. Bu nedenle, yazar yaratma sürecinde, kaleme alacağı dönem ve tarihsel kişiler ile ilgili derin bir tarih araştırması yapar. Ancak bu durum tarihsel romanın bir tarih yapıtı gibi okunmasına olanak sağlamaz. Çünkü tarihsel roman yazarı tarihçi değildir; o tarihsel gerçeklikleri kendi imgeleminden geçirdikten sonra okuruna sunar. Başka bir deyişle, “bir tarih romanı, bilimsel tarih eseri kadar güvenilir olamaz; daha önemlisi öyle olmak zorunda da değildir, çünkü onun başka mezzetleri vardır. Romancı (genel olarak da edebiyat eseri), güzeli yaratmak amacındadır. Okuyucu, edebiyatta bilgi edinme merakından çok estetik zevk peşindedir” (Aytaç,

2016, s. 14). Bu bağlamda, gerçek ile kurmacayı birlikte yoğuran tarihsel roman yazarının özgür olduğu ve tarihsel gerçekliklere tamamen bağlı kalmadığı unutulmamalıdır.

“Diğer yandan, tarihsel romanın farklı bir boyutu da kurgusal dünya, kurgusal kişiler, bu kişilerin etrafında dönen kurgusal olaylar ve bu olayların yaşandığı kurgusal mekânlardır. Gündelik hayattan kareler, tarihsel kahramanların ve kurgusal kahramanların günlük aktiviteleri, duygusal yönleri, kısacası iç dünyası da tarihsel romanda oldukça belirgindir. Dolayısıyla, tarihsel romanda kurgusal olan ve gerçek olan bir aradadır. Bu sebeple, denebilir ki bir tarihsel romanda ‘bireyin tarihi’ (intrigue individuelle) ve ‘toplumun tarihi’ (intrigue collective) bir aradadır” (Yassitepe Ayyıldız, 2017: 1493).



Georg Lukács

Tarihsel romanın konusunu yalnızca tarihsel gerçekliklerin ya da tarihsel kişilerin oluşturmadığı kuşkusuzdur. Anlatıda tarihsel gerçeklikler kurmaca bir biçimde kaleme alınır; başka bir deyişle, tarih ve kurmaca iç içedir. Yazar bir yandan tarihsel kişileri aracılığıyla tarihin derinliklerine ışık tutarken, diğer yandan da kurmaca kişilerinin yardımıyla gündelik yaşamı, gelenek ve görenekleri betimler. Bu nedenle, “romanda önemli olan, bir çağın hayatının maddî temellerinin, ahlâkının ve bunlardan kaynaklanan duygularının aslına sâdik şekilde yeniden üretilmesidir” (Lukacs, 2008, s. 210).

Hülya Eraydın Argunşah tarihsel romanda üç niteliğin olması gerektiğine dikkat çeker: “Birincisi, okuyucuda gerçeklik vehmini uyandırmasıdır. (...) İkinci özellik, bu gerçeğin edebî bir eser halinde ve bir yazar tarafından yeniden işlenmesidir. (...) Tarihî romanın üçüncü özelliği, anlatılan hadisenin yazarın yaşadığı tarihten önceki bir devre, en azından onun çocukluk devresine ait olması özelliğidir” (Eraydın Argunşah, 1990, s. 7-9). Söz konusu nitelikler göz önüne alındığında, tarihi olayları konu edinen her bir yapıtın tarihsel roman olarak adlandırılmayacağı unutulmamalıdır.

Nitekim, bu çalışmada da Fatima Bakhaï'nin Cezayir'de yaşanan tarihsel ve toplumsal olayları kaleme aldığı *Dounia* adlı romanı Georges Lukacs'ın *Tarihsel Roman*'ı bağlamında irdelenecek ve söz konusu yapıt tarihsel roman olarak adlandırılabilir mi sorusuna yanıt aranacaktır.

Yazar ve Yapıtı

Frankofon Cezayir Edebiyatı'nın önde gelen kadın yazarları arasında yer alan Fatima Bakhaï'nin *Dounia* adlı yapıtını tarihsel roman bağlamında irdelmeden önce, yazara ve yapıtına değinmek yerinde olacaktır. Cezayir'in Oran kentinde 1949 yılında dünyaya gelen Fatima Bakhaï ülkesinin tarihine büyük önem verir ve her olanakta ülke tarihinin Cezayirliler tarafından bilinmesi gerektiğini vurgular.

Tarih, bir milletin hafızasıdır ve bundan dolayı milletleri millet yapan kültür unsurlarından biridir. Milletin bütünü tarafından bilinmesi ve üzerinde düşünülmesi gerekir. Çünkü tarihte bir milletin geçmişi, bugünün sebebi olan olayların birikimi vardır. Milletler geçmiş çağlar içerisindeki varlıklarının macerasını ancak tarih sayesinde bilebilir, yine ancak tarih sayesinde gelecek nesillere bırakabilirler (Eraydın Argunşah, 1990, s. 1).

Bu durumun ayırımında olan Bakhaï de Kheira Attouche ile gerçekleştirdiği bir söyleşide, insanlık tarihinin kendisini büyülediğini ve bu nedenle bütün yapıtlarına ülkesinin tarihinin kaynaklık ettiğini belirtir. *La Scaléra'*dan *Un oued pour la mémoire'a*, *La femme du Caïd'*den *Raconte-moi Oran'a* kadar bütün yapıtlarında Cezayir tarihinin belirli bir dönemini kaleme aldığını dile getirir. Tarihi bir tutku olarak gören Bakhaï, Cezayirliğin genellekle kendi tarihlerini bilmediklerini öne sürer. Bu nedenle onlara tarihi bilimsel bir biçimde değil, roman aracılığıyla anlatmak istediğini söyler çünkü bu yöntem daha kolay ve merak uyandırıcıdır. O bunları gerçekleştirirken tarihçilerin kimi zaman kendisine yakınmada bulunabileceklerini de vurgular. Ancak kendisinin hiçbir zaman onları yanıltmadığını ve sadece kökleşmiş tarihsel olayları anlattığını kesinler (Attouche, 2010). Nitekim, yazar genellikle Cezayir tarihini yalın bir biçimle anlattığı yapıtları aracılığıyla okuruna derin bir tarih bilgisi sunar. Okur, gerçeklerin kurmaca ile harmanlandığı söz konusu yapıtlar aracılığıyla bir yandan Cezayir tarihi konusunda bilgi edinirken, diğer yandan da kurmacanın büyüleyiciliğinde hayallere dalar.

Zaman ve Uzam

Yapıtlarında genellikle Cezayir tarihinden esinlenen Fatima Bakhaï, 1995 yılında yayımlanan *Dounia* adlı romanında da Cezayir tarihine geniş yer verir. Cezayir'in Oran kentinde geçen anlatı 1829-1833 yılları arasında ülkede yaşanan tarihsel ve toplumsal olayları konu edinir. *Dounia* adlı genç bir kızın yaşamı üzerinden, Cezayir'deki Osmanlı İmparatorluğu döneminin sonları, Fransızların bölgede egemenlik kurma girişimleri ve bununla birlikte ülkede yaşanan karışıklıklar süredizinsel olarak öykülenir. Roman iki bölümden oluşur; birinci bölümde, Osmanlı İmparatorluğu'nun Cezayir'deki egemenliklerinin son zamanlarında başka bir deyişle Dayılar Devri'nin sonlarında *Dounia*'nın, ailesinin, yakın çevresinin ve Cezayir halkının gündelik yaşamları, gelenek ve göreneklere betimlenir. İkinci bölümde ise Fransız sömürgecilerin bölgeye gelmeleriyle birlikte ortaya çıkan karışıklıklar ve yaşamı neredeyse tamamen değişen *Dounia*'nın Fransızlara karşı verdiği savaşım anlatılır. Nitekim, Fatima Bakhaï tarihsel gerçeklikleri kurmaca bir biçimle ve yalın bir dille anlattığı söz konusu romanı aracılığıyla okurlarının dikkatini çekmeyi başarır ve kendisinin de dile getirdiği gibi onların meraklarını uyandırır. Böylelikle, hem onları Cezayir tarihinin tozlu sayfalarında yolculuğa çıkartır hem de kendi ereğine ulaşır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, *Dounia* adlı roman 1829-1833 yılları arasında Cezayir'de yaşanan tarihsel olayları öyküler. Bu bağlamda, öncelikle Cezayir'in söz konusu döneminden kısaca söz edilmelidir. Bilindiği gibi, 1299 yılından 1922'ye kadar varlığını devam ettiren, çağ açıp kapatan, birçok toplumu aynı çatı altında birleştiren Osmanlı İmparatorluğu, özellikle XV. ve XVI. yüzyıllarda, Akdeniz'de korsanlara karşı belirgin bir üstünlük elde eder. Bu dönemde, adım adım ilerleyerek Afrika'da eyaletler kurmaya başlar. Bunlar; Cezayir (1516-1830), Mısır (1517-1953),

Trablusgarp (1551-1912), Habeş (1555-1916) ve Tunus (1574-1881) eyaletleridir. “Osmanlıların Afrika’da en tesirli oldukları eyaletlerin başında hiç şüphesiz Cezayir gelmektedir” (Kavas, 2017, s. XX).

Osmanlı İmparatorluğu, üç yüzyıldan daha uzun süren Cezayir’deki bu egemenliğini Barbaros Hayreddin Paşa’ya borçludur. Çünkü XVI. yüzyılda İspanyol denizcilerin ülkelerini ele geçirmelerini istemeyen Cezayirli, Barbaros kardeşlere içinde buldukları durumu anlatırlar ve onlardan kendilerinin yanlarında yer almasını isterler (Piquet, 1948, s. 20). Cezayirlilere yardım etmeyi kabul eden Barbaros kardeşler bölgedeki İspanyol saldırılarına son verirler. Böylelikle Cezayir’de Osmanlı İmparatorluğu dönemi başlar. “Buradaki Türk hâkimiyeti dört devreye ayrılmaktadır: Beylerbeyiler devri (1518-1587); Paşalar devri (1587-1659); Ağalar devri (1659-1671) ve Dayılar devri (1671-1830)” (Kavas, 2015, s. 45).

Osmanlı İmparatorluğu’nun Cezayir’de egemen olduğu söz konusu süreçte Osmanlılar ile Cezayirli birbirlerine yakınlaşırlar. Bu iki halk arasındaki sıkı ilişki kimi zaman evliliklerle sonuçlanır. Osmanlılar ile Cezayirli Müslüman kadınların evliliklerinden doğan çocuklara Kuloğulları denir. Nitekim gerek evliliklerle gerekse komşuluk, arkadaşlık vb. gibi ilişkilerle iki halk birbirine tamamen yaklaşır ve bölgede dinginlik sağlanır.

Osmanlılar ve Cezayirli arasında kurulan bu yakın ilişki ve bölgedeki düzen XIX. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu’nun güç kaybetmeye başlamasıyla bozular. Söz konusu dönemde gittikçe güçlenen Fransızlar Cezayir’i ele geçirmek için gelirler ve 1830 yılında bölgede egemenliklerini kurarlar.

Anlatıda da Cezayir’deki Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinin son zamanları işlendiğinden, Hussein Dayı dönemi betimlenir. Bilindiği gibi, Hussein Dayı (Hüseyin Paşa) Cezayir’in son dayısıdır. Yapıtta, söz konusu dönemde, Osmanlılar ile Cezayirliğin iç içe ve mutlu bir biçimde yaşadıkları betimlenir. Örneğin, Cezayirli genç bir kız olan Dounia’nın ailesi ile birlikte dingin bir yaşamı vardır. Dounia, babası Si-Tayeb, üvey annesi Zahra, ikisinin oğulları Mokhtar ve Youcef, sütanesi Mâ Lalia ve ev işlerinden sorumlu M’Barka ile kimi zaman Oran’daki evlerinde kimi zaman da çiftlik evlerinde erinç içinde yaşar. Genç Dounia’nın bu mutlu yaşamı Fransızların Cezayir’i işgal ettikleri 1830 yılının yazına kadar süregelir. Ancak, söz konusu dönemden sonra ülkede bütün düzen yıkıma uğrar. Böylece, Dounia’nın, ailesinin ve halkın yaşamında köklü değişiklikler gözlemlenir.

Yukarıda da değinildiği gibi, Fransızlar Osmanlı İmparatorluğu’nun içinde bulunduğu çöküş sürecinden yararlanarak Cezayir’i ele geçirmeyi arzularlar. Bu amaçla Cezayir’den aldıkları buğdayın parasını ödemezler. Hüseyin Paşa da Fransa Devleti’ne durumu anlatan üç mektup gönderir ancak hiçbirine yanıt alamaz. Bu nedenle, Fransa Konsolosu Pierre Deval’in kendisini bayram dolayısıyla ziyaret ettiği bir gün konuyu dile getirir. Ancak Konsolosun “Fransa kralı ve cumhuru sana kâğıd tahrir itmez ve mersul kâğıdlarına dahi karşuluk irsal itmez” (Kuran, 1957, s. 12) sözlerinin ardından kendini tutamaz ve ona bir yelpaze ile vurur. Bu tarihsel olaya anlatıda da değinilir, Cezayirli Hussein Dayı’nın Konsolosa yelpaze ile vurduğu için Fransızların bölgeye geldiklerini dile getirirler. Ancak her biri bu olayın “bütün arzuları kışkırtan” (Bakhaï, 1995, s. 150)

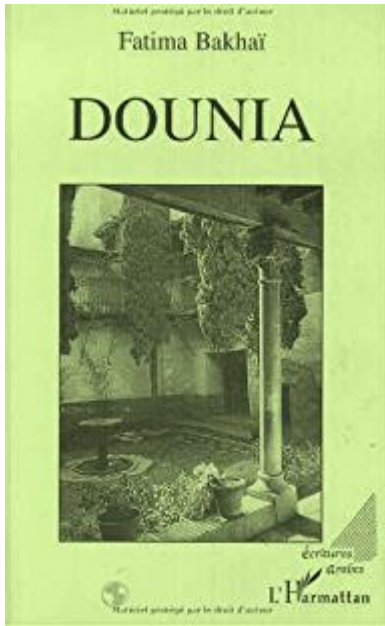
güzel ülkelerinde egemenlik kurmak isteyen Fransızlar için sadece bir bahane olduğunun ayrılmadadır (Bakhaï, 1995, s. 150).

Ülkelerinde Fransızları istemeyen Cezayirli birlik olurlar, Si-Tayeb de Fransızlara karşı verilen bu savaşta etkin bir biçimde yer alır. Ancak günün birinde, evine gelen Fransızlardan biri tarafından öldürülür. Yaşlılarına göre babası ile çok daha yakın bir ilişkisi olan Dounia onun ölümüyle yıkılır ve Fransızlardan babasının intikamını almayı düşler. Bu amaçla Cezayirli bir Fransızlara karşı verdiği savaşa katılır ama kısa bir süre sonra öldürülür. Görüldüğü gibi, romanda bir yandan kurmaca olaylar tarihsel gerçekliklerin içine başarılı bir biçimde yerleştirilirken diğer yandan da romanda anlatılan tarihsel olayların gerçeklerle örtüştüğü açıktır. Zaten “romanın tutarlılığı, ele alınan dönemin ne kadar doğru olarak yansıtıldığına bağlıdır. Tarihsel bir roman, ele alınan dönemin tarihsel gerçekliğiyle, romanda sunulan tarihsel gerçeklik ve toplumsal koşullar çerçevesinde değerlendirilir” (Tilbe vd. 2006, s. 84).

Tarihsel romanda irdelenen konulardan biri de yapıttaki uzamdır. Anlatının tarihsel bütünlüğünün sağlanabilmesi için uzamın da önemli bir yerinin olduğu unutulmamalıdır. Bilindiği gibi, anlatı Cezayir’in ikinci büyük kenti Oran’da geçer. Tarih boyunca birçok farklı kültürün yaşadığı söz konusu kent Akdeniz kıyısında yer alır. Anlatıda kentin bu niteliği üzerinde durulur ve Mers-El-Kébir’e dünyanın dört bir yanından gelen gemiler betimlenir (Bakhaï, 1995, s. 37-38). Bununla birlikte, Misserghin’de yer alan vadi ayrıntılı bir biçimde resmedilir. Zeytin, incir, nar, kayısı, erik, badem, şeftali ağaçlarının çiçeklerinin saçtığı kokuyla büyülenen Dounia “Beylerin yazlık saraylarını inşa etmek için neden Misserghin vadisini seçtiklerini” (Bakhaï, 1995, s. 47) anladığını dile getirir. Yazarın anlatı uzamı olarak Oran kentini seçmesi rastlantısal değildir. Bu durum onun çocukluğundaki yurt özleminin göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir. Çünkü 1949 yılında doğan Bakhaï daha iki yaşındayken ailesi ile birlikte Cezayir’den Fas’a göç etmek zorunda kalır. Bakhaï ve ailesi 1953 yılında ise Fransa’ya yerleşir ve yazar orada eğitim alır.

Cezayir’in bağımsızlığına kavuşmasıyla birlikte ülkelerine geri dönseler de Bakhaï çocukluğunun belirli bir dönemini çok sevdiği Cezayir’den uzakta geçirir.

Burada, anlatı kişilerinin tinsel durumlarına uzamsal değişiklikler doğrultusunda değinmek yerinde olacaktır. Bu duruma verilebilecek en belirgin örnek, kuşkusuz ki romanın başkışısı Dounia’dır. Fransızlar Cezayir’e gelmeden önce ailesi ile birlikte esenlik dolu bir yaşam süren Dounia, çevresine mutluluk ve neşe saçan genç bir kızdır. Ancak, onun bu mutluluğu Fransızların bölgeye ayak basmalarıyla birlikte gölgelenir. Çünkü ortaya çıkan karışıklıklar ve ayaklanmalar sonucu evinden ayrılmak zorunda kalan Dounia mutsuzluklara sürüklenir. Söz konusu döneme kadar mutlu bir biçimde yaşayan genç kız sık sık ağlamaya başlar. Kimi zaman artık geceleri hiç uyumadığını bildiği



babası ve süt içmeyi bırakan küçük kardeşi Tidjini, kimi zaman da Lalla Badra, yaşanan karışıklıklar, korku ve nefret için gözyaşı döker (Bakhaï, 1995, s. 198). Görüldüğü gibi, Dounia'nın tinsel durumu uzamsal değişiklikler doğrultusunda şekillenir.

Tarihsel Kişilikler

Tarihsel romanın konusunun kimi zaman tarihsel gerçekliklere kimi zaman da tarihsel kişiliklere dayandığı açıktır. Bu nedenle, tarihsel roman çalışması yapılırken yapıtta yer alan anlatı kişileri de incelenir. Bu bağlamda, Fatima Bakhaï'nin *Dounia* adlı romanında yer alan kişileri tarihsel ve kurmaca olarak ikiye ayırıp irdelemek yerinde olacaktır.

“Diğer roman türlerine nazaran tarihsel roman kişilerinin daha az önem taşıdıkları edebiyat bilimcilerinin genel kanısıdır. Bu kanı daha çok tarihsel romanın özellikle konuyu, yani olay ya da olguları ön plana çıkarmayı amaçlayan yapısının doğal bir sonucu olarak görünmektedir” (Göğebakan, 2000: 115). Georges Lukacs da “gerçek tarihsel kişiliklerin ve özellikle de büyük figürlerin tarihsel romanda ön planda olmalarının toplumsal gerçekliğin ortaya konulması açısından uygun olamayacağını düşünmektedir” (Göğebakan, 2000: 117). O'na göre önemli olan tarihsel olayların tekrar aktarılması değil, söz konusu olaylarda yer alan kişilerin kurmaca ile birlikte yeniden canlandırılmasıdır (Lukacs, 2008: 50).

Fatima Bakhaï'nin romanın Lukacs'ın bu açıklamalarıyla örtüştüğü söylenebilir. Çünkü yazar yapıtında tarihsel kişiliklere yer verir ama onları romanının başkişisi olarak kurgulamaz. O kimi zaman tarihsel olayları anlatırken tarihsel kişiliklere değinir, kimi zaman da tarihsel kişilikleri kurmaca olayların içine yerleştirir.

Dounia adlı yapıtta yer alan tarihsel kişilikler Hussein Dey, Hassan Bey ve Lalla Badra'dır. Bu bağlamda, öncelikle Hussein Dey ile başlamak yerinde olacaktır. Ancak, romanda söz konusu tarihsel kişilik üzerine bilgi yok denecek kadar azdır. Dayı ile ilgili vurgulanan ilk nokta yelpaze olayıdır. Cezayirli ve Si-Tayeb bu olayda Fransız Konsolos'un layık olduğu kötü karşılığı aldığını düşünürler ama yine de onlara göre “bir dayı duygularının efendisi olarak kalmak zorundadır” (Bakhaï, 1995, s. 150). Romanda Hussein Dey'in değinildiği bir başka olay da Fransızlar Cezayir'i ele geçirmek için geldiklerinde yaşanır. Hussein Dey Cezayirliyle birlik olup Fransızlara karşı savaşmaz, aksine yenilgiyi hemen kabullenir. “Kardeşlerim! Dinsizler Cezayir'de, bayrakları kalemizin üzerinde dalgalanıyor, Hussein Dey, kısık bir sesle, Hussein Dey teslim oldu” (Bakhaï, 1995, s. 155). Bu durumun ayırımı olan Cezayirli kendi içlerinde birlikler oluştururlar ve Fransız sömürgecilere engel olmanın yollarını ararlar.

Anlatıda kaleme alınan bir diğer tarihsel kişilik ise Oran Beyi Hassan'dır. Hassan Bey genellikle “korkak” (Bakhaï, 1995, s. 160), “hain” (Bakhaï, 1995, s. 168), “kuşkucu” (Bakhaï, 1995, s. 40) biri olarak betimlenir. Bey'in korkak olarak nitelendirilmesinin iki nedeni vardır; bunlardan birincisi, ilk eşi Lalla Badra'dan çok korkması (Bakhaï, 1995, s. 41) ve her işte onun sözü doğrultusunda hareket etmesidir. İkincisi Hussein Dey gibi onun da Fransızlar gelince savaşmak yerine kaçmayı yeğlemesidir. Çünkü söz konusu durumu öğrenir öğrenmez ülkeden kaçmanın yollarını arar (Bakhaï, 1995, s. 157). Hassan Bey'in kuşkucu olarak tanımlanmasının nedeni ise Mustapha El Koulougli ile arasında yaşananlardır. Kahire'de El-Azhar Üniversitesi'nde iyi bir

eğitim alan Mustapha El Koulougli kökenleri ne olursa olsun, bütün hastaların sağaltıldığı bir hastane kurmayı ve dileyen herkese yardımcı olmayı düşler (Bakhaï, 1995, s. 40). Ancak bunun için Bey'in desteğine gereksinimi vardır. Bey Mustapha'nın İngiliz tüccar Nathaniel Welsford ile arasındaki ilişkiden kuşkulandır ve ikisinin kendisine karşı gizlice tuzak kurduklarını düşünür (Bakhaï, 1995, s. 40). Bu nedenle Lalla Badra kendisine Mustapha'ya yardım etmesi gerektiğini belirtene kadar, ona destek olmaz.

Hassan Bey'in ilk eşi Lalla Badra yapıtta yer alan bir diğer tarihsel kişiliktir. Hussein Dey ve Hassan Bey'in aksine yapıtta Lalla Badra'dan daha çok söz edilir çünkü o romanın kurmaca kişiliklerinden Dounia ile yakın bir ilişki kurar. Örneğin, romanda Lalla Badra'nın dış görünüşüne yer verilir. O, otuz yaşın üzerinde, zayıf, uzun boylu ne çok güzel ne de çok çirkin bir kadındır (Bakhaï, 1995, s. 70). Pantolonu, ipek gömleği, işlemeli kaftanı, atı ve silahıyla herkesin dikkatini çeker. Badra içinde yaşadığı dönemin diğer kadınlarından tamamen farklıdır; erkekler gibi ata biner ve tüfek kullanır. Kimseden korkmaz, kimseye boyun eğmez.

Kimi Cezayirli ler Hassan Bey'den ve onun yaptıklarından hoşlanmazlarken Lalla Badra'yı bütün halk çok sever. Badra ramazan ayında fakirlere ekmek ve et dağıtır, bayramlarda da yoksul çocuklara armağanlar verir (Bakhaï, 1995, s. 162). Badra eli açıklığının yanı sıra konuksever bir kadındır. Hiç tanımadığı Dounia'yı sarayda düzenleyeceği şenliğe davet eder. Lalla Badra'nın bu daveti karşısında öncelikle kararsız kalan Dounia, daha sonra şenliğe gitmeye karar verir ve onu daha yakından tanıma olanağı yakalar. İkili zaman zaman birlikte at gezintilerine çıkarlar ve bol bol sohbet ederler. Böylelikle Lalla Badra'yı gözlemleyen ve tanıdıkça ondan çok etkilenen genç kız Oran Bey'inin Lalla Badra olması gerektiğini düşünür (Bakhaï, 1995, s. 81). Görüldüğü gibi, anlatıda tarihsel kişilikler ile kurmaca kişilikler, tarihsel olaylar ile de kurmaca olaylar iç içedir.

Kurmaca Kişilikler

Tarihsel romanda tarihsel kişilikler kadar önemli bir diğer öge de kurmaca kişiliklerdir. Yazar yalnızca tarih, uzam, tarihsel kişilikler ile değil kurmaca kişiliklerin de yardımıyla anlatmak istediği gerçekliği okurlara sunar. Bu nedenle, yazar hem tarihi gerçeklerle özdeşleştirmeli hem de kurmaca kişilikleri tarihe uygun bir biçimde kurgulamalıdır. Başka bir deyişle, yarattığı kurmaca kişilikler anlattığı dönemin toplumsal yapısına koşut olmalıdır.

“Tarihî romanın olduğu kadar anlatıma dayalı bütün sanat eserlerinin temel sorunlarından biri, karakter yaratmaktır. Çünkü bu, olayın trajik veya dramatik olarak sergilenmesini hazırlar. Tarihî romanda gerçekçilik, karakter yaratmadaki başarı ile ölçülmektedir. Ölçmenin, içine karakterin yaşadığı zamanın ve mekânın tasarlanmasındaki yeteneği aldığı da gözardı edilmemelidir. Burada tarihî belgelerin kullanımı, gözlemek mümkünse tarihî mekânların gözlenen özellikleri, olayların anlatıldığı zamanın ruhu, dönemi yönlendiren yönetim biçimi, yazarın birikimi olarak anlatımı belirler. Tabii bu birikimin içine romanın teknik özellikleri, kurgudaki tercihler de girer” (Doğan, 2000, s. 149).

Bakhaï yapıtında birçok kurmaca kişiliğe yer verir. Bunlar; Dounia, Si-Tayeb, Mâ Lalia, Naima, Mustapha El Koulougli, Ammi Menouer gibi romanda sıklıkla değinilen kişilerin yanı sıra, Zahra, Khalti Baya, M'Barka, Youcef, Mokhtar, Tadj-Eddine, Hadj Mahieddine, Moshé, Ezra,

Zakaria, Ahmed, Kaddour, Chérifa, Zineb, Gaudin ve Arnaud gibi adları anlatı boyunca yalnızca bir ya da birkaç kez geçen kişilerdir. Burada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta bulunmaktadır. Yazar, ister birincil isterse ikincil olsun, bütün bu kurmaca kişileri aracılığıyla Cezayir'in söz konusu dönemdeki toplumsal yapısını yansıtır. Ülkesinin ve içinde yer aldığı halkın gündelik yaşamlarını, gelenek ve göreneklerini, batıl inançlarını, düğünlerini, giysilerini, yemeklerini kısacası kültürlerini aktarır.

Dounia'nın başkişisi romana da adını veren Si-Tayeb'in biricik kızı Dounia'dır. O, on altı, on yedi yaşlarında, uzun saçlı, görenlerin dikkatini çeken güzel bir genç kızdır. Yapıtta yer alan bütün kurmaca kişiler söz konusu dönemdeki Cezayir toplumunu gözler önüne serse de Dounia yaşlılarından farklıdır. O içinde bulunduğu toplumun diğer kızları gibi gelenekler ve ataerkil düzenin katı kuralları doğrultusunda büyütülmez. Babası Si-Tayeb ona büyük bir özgürlük tanır. Babasının kendisine sunduğu bu özgürlüğün en önemli göstergelerinden biri kızını okula göndermesidir. Yaşlıları yalnızca Kur'an'dan ayetler okuyabiliyorlarken Dounia matematikten coğrafyaya, tarihten şiire birçok farklı konuda eğitim alır (Bakhaï ,1995, s. 17). Bununla birlikte, Dounia'nın Si-Tayeb ile arasındaki ilişki geleneksel Cezayir toplumunda yer alan baba-kız ilişkisine benzemez. Genellikle Cezayir ailesinde baba ile kızlar neredeyse aynı odada bile bulunmaktan kaçınırlarken, birçok ülke gezme olanağı yakalayan ve böylelikle dünyayı tanıyan Si-Tayeb kızı ile birlikte bolca zaman geçirir. Bazen onunla derin sohbetlere dalar, bazen de ona küçük armağanlar getirir. Ayrıca, Si-Tayeb kızının erkekler gibi pantolon giyip ata binmesinden hiçbir zaman rahatsız olmaz. Geleneklerine sıkı sıkıya bağlı sütanesi Mâ Lalia Dounia'nın bu özgürlüğünü kimi zaman kısıtlamaya çalışsa da babasının desteğinin ayırımında olan Dounia dilediğince yaşamaya devam eder.

Nitekim, yine bir gün tek başına arkadaşı Ammi Menouer'i görmeye giderken yolda Lalla Badra ile karşılaşır. Onu yaşamında ilk kez gören genç kız giysilerinden, atından ve taşıdığı silahtan onun Lalla Badra olduğunu çabucak ayırmasar. Yukarıda da değinildiği gibi, zamanla ikisi arasında yakın bir dostluk kurulur. Lalla Badra Dounia'yı öylesine sever ki birlikte at gezintisine çıktıklarında kimsenin bilmediği sığınağını ona gösterir. Ayrıca, Dounia babasının yakın arkadaşı Mustapha El Koulougli'nin hastane kurmayı tasarladığını ancak Hassan Bey'in kendisine destek olmadığını anlattığında da konu ile ilgilenir. Gerek özel yaşamında gerekse yönetim işlerinde sözünü dinleyen Hassan Bey'in Mustapha'ya yardım etmesini sağlar. Görüldüğü gibi, Dounia romanın kurmaca kişileri arasında yer alsada da tarih ve tarihsel kişilikler ile iç içedir.

"Bir romanın, tarihî roman olarak kabul edilebilmesi için sadece romanın konusunun tarihin herhangi bir döneminden alınıp çağdaş bir anlatımla okuyucuya sunulması yeterli değildir. Hangi konunun tarihî olarak değerlendirileceği hangilerinin değerlendirilemeyeceği de tartışmaya açık bir durumdur. Bu nedenle anlatım bütünsel bir tarihî yapı içermelidir. Romanın iç yapısında zaman, mekân ve kişiler özellikle de başkişi anlatımın tarihsel boyutuyla birleşmelidirler" (Adıgüzel, 2006, s. 6).

Romanın başkişisinin yanı sıra, tarihin ve tarihsel olayların içinde yer alan diğer kurmaca kişiler ise Si-Tayeb, Ammi Menouer ve Mustapha El Koulougli'dir. Daha önce de belirtildiği gibi, Si-Tayeb ülkelerine gelen Fransızlara karşı savaşı. Ammi Menouer ile Mustapha El Koulougli de bu savaşta Si-Tayeb'in yanında yer alırlar. Mustapha adından da anlaşılacağı üzere bir

Kuloğlu'dur. Sözü'nün kısıması babası Türk annesi Cezayirlidir. Fransızlar Cezayir'e ilk geldiklerinde biraz çekimser davranır ama ilerleyen günlerde "babama karşı vazifemi tamamladım, şimdi annemin işleriyle ilgilenme zamanı" (Bakhaï, 1995, s. 214) diyerek çok sevdiği arkadaşları ile birlikte ülkesini Fransız sömürgecilere karşı savunur.

Üzerinde durulması gereken diğer kurmaca kişiler ise Mâ Lalia, Zahra, Khalti Baya, M'Barka gibi gelenekler doğrultusunda yaşamlarını sürdüren kadınlardır. Bu kadınlar tarihsel kişiliklerle iletişim içinde değildirler ama anlatılan dönemin toplumsal yapısının birer örneğini oluşturdukları için önemlidirler. Mâ Lalia içinde yaşadığı toplumun kadınlara dayattığı kurallara sorgusuz boyun eğen bir kadındır. Hem geleneksel giysileri ve başörtüsü (Bakhaï, 1995, s. 9) hem de her olanakta yaktığı tütsüsü, döktüğü kurşunu (Bakhaï, 1995, s. 11) ve türbe ziyaretleriyle (Bakhaï, 1995, s. 22) Cezayir toplumuna ayna tutar. Sokağa yalnız çıkmaz, yapılması gereken bir işi olduğunda genellikle Dounia ile birlikte gider. Böyle zamanlarda da işlerini hızlıca bitirip hemen eve döner. Zahra, Khalti Baya ve M'Barka da tıpkı Mâ Lalia gibi kendi dünyalarında yaşayan kadınlardandır. Özellikle Zahra gündelik yaşamında öylesine derin bir sessizlik (Bakhaï, 1995, s. 32) içindedir ki evdeki varlığının ayırımına varmak neredeyse olanaksızdır. Bütün bu örnekler ışığında, kurmaca kişiliklerin tarihsel gerçekliklerle örtüştüğü söylenebilir. Bakhaï yapıtının kurmaca bölümünü oluştururken özgür olsa da ele aldığı tarihsel dönemdeki Cezayir'in toplumsal yapısını bütün ayrıntılarıyla açıkladığı gözlemlenir.

SONUÇ

Fatima Bakhaï'nin 1829-1833 yılları Cezayir'ini anlattığı *Dounia* adlı romanı aracılığıyla bir yandan ülkedeki tarihsel olayları betimlerken diğer yandan da ülkenin toplumsal, kültürel, siyasal yelpazesini sunduğu açıktır. Yazar hem tarihsel hem de kurmaca kişileri aracılığıyla Cezayir'in tarihsel ve toplumsal değişimlerini gözler önüne serer.

Sonuç olarak, *Dounia* adlı yapıtın tarihsel romanın birçok niteliğini kapsadığı açıktır. Bakhaï'nin tarihsel gerçeklikleri kurmaca ile harmanladığı söz konusu anlatı okurlarda gerçeklik izlenimi uyandırır ve onları Cezayir tarihinin tozlu sayfalarında uzun ve derin bir yolculuğa çıkartır. Bununla birlikte, yazar tarihsel gerçeklikleri, tarihsel olayları ve tarihsel kişilikleri kendi yarattığı kurmaca dünya ile büyük bir ustalıklarla bütünleştirir. Kurmaca kişilerin gündelik yaşamlarını, gelenek, göreneklerini ve kültürlerini anlattığı dönemin tarihsel gerçekliğine uygun bir biçimde sunar. Ayrıca, kurmaca kişiler ile tarihsel kişileri kimi zaman tarihsel, kimi zaman da kurmaca olaylar içinde bir araya getirir. Başka bir deyişle, bazen tarihsel kişileri kurmaca olayların içine bazen de kurmaca kişileri tarihsel olayların içine başarılı bir biçimde yerleştirir. Nitekim, Frankofon Cezayir Edebiyatı'nın seçkin yapıtlarından biri olan *Dounia*'yı tarihsel roman ulamında değerlendirmek olasıdır.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, S. (2006). Bakı-1501 Romanının Tarihsel Boyutu Üzerine Bir İnceleme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 1-17.

- Attouche, K. (2010). *Une conteuse à l'image de nos grands-mères*. <https://www.djazairess.com/fr/letemps/48687> adresinden 10/03/2021 tarihinde alındı.
- Aytaç, G. (2016). *Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Doğu-Batı.
- Aytaç, G. (2019). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. Ankara: Doğu Batı.
- Bakhaï, F. (1995). *Dounia*. Paris: L'Harmattan.
- Doğan, M. C. (2000). Tarihî Romanın Dinamikleri ve Son On Beş Yılın Tarihî Romanları. *Türk Yurdu Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı*, 20(153-154), 140-157.
- Eraydın Argunşah, H. (1990). *Türk Edebiyatında Tarihî Roman*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gögebakan, T. (2000). Tarihsel Romanda Kişiler Sorunu. *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, (12), 115-123.
- Kavas, A. (2017). *Geçmişten Günümüze Afrika*. İstanbul: Kitabevi.
- Kavas, A. (2015). *Osmanlı-Afrika İlişkileri*. İstanbul: Kitabevi.
- Kuran, E. (1957). *Cezayir'in Fransızlar Tarafından İşgali Karşısında Osmanlı Siyaseti*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Lukacs, G. (2008). *Tarihsel Roman*. İsmail Doğan (Çev.). Ankara: Epos.
- Piquet, V. (1948). *Autour des monuments musulmans du Maghreb: esquisses historiques*. 3. Maroc. Paris: G.-P. Maisonneuve.
- Tilbe, A. & Civelek, K. (2006). *Nedim Gürsel'in Resimli Dünyasına Tarihsel Bir Yaklaşım*. Nedim Gürsel'e Armağan Edebiyatıta 40 yıl. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi, 83-107.
- Yassitepe Ayyıldız, E. (2017). Tarihsel Romandan Örnekler: "Turgut Reis" ve "Egyptienne". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 57(2), 1491-1502.

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK



Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ



PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE



MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

